

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуто механізм формування фінансової політики підприємства на основі управління грошовими потоками як елемент системи економічного відтворення і стабільності розвитку аграрного виробництва.

In the article the mechanism of forming of financial policy of enterprise is considered on the basis of management by monies streams as the element of the system of economic recreation and stability of development of agrarian production.

Ключові слова: фінансова політика, грошові потоки, синхронізація, вхідні грошові потоки, вихідні грошові потоки, рівновага, управління, відтворення.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом періоду становлення української державності з проведенням економічних реформ, простежується тенденція падіння обсягів товарного виробництва, що було в цілому зумовлено затяжною і великою мірою руйнівною економічною кризою. Якщо проаналізувати точки "падіння" економіки, то можна виділити чотири етапи в залежності від дії їх основних визначальних чинників. Перший етап падіння виробництва відбувся в 1990—1992 рр. Воно було викликане політикою, спрямованою на лібералізацію цін, призвело до розриву господарських зв'язків. Другий етап, 1993—1994 рр., відзначений падінням виробництва внаслідок політики обмінного курсу валюти (карбованця) та відмова від захисту внутрішнього ринку, що сприяло наданню широкого спектру пільг імпортерам. Третій етап, 1995—1996 рр., падіння виробництва відбулося в результаті політики емісії високопробиткових і абсолютно ліквідних державних цінних паперів з одночасним обмеженням грошової маси, внаслідок чого виникла гіперінфляція, відбувся відтік капіталу з виробничої сфери у спекулятивні операції. Четвертий етап, 1997—1998 рр., внаслідок загострення глобальної фінансової кризи, відбулася втрата ліквідності та платоспроможності багатьох кредитних установ [1].

Розуміння сутності економічної кризи і післякризової депресії, та проведеної антикризової політики, яку здійснював уряд, показують, що спад виробництва, який відбувся у 1991—1999 рр., зумовлений передусім необгрунтованістю антикризових заходів, їх фрагментарністю і недовістю, що є результатом пасивної політики української держави. Маючи великий світовий досвід антикризового державного регулювання, українська держава на час ринкового трансформування національної економіки фактично самоусунулась від виконання своєї регулятивної функції, що і призвело до розвитку депресивних процесів.

Період реформування аграрного сектора економіки 1995—2001 рр. був найтривалішим і найважчим, оскільки пов'язувався зі зміною психології, способу мислення та спо-

субу життя сільського соціуму. За ці роки відбулося руйнування раніше існуючої монолітної системи, яка функціонувала на соціалістичних засадах, та натомість сформувавши багатокладну економіку сільського господарства, створити різні типи і форми підприємств як підґрунтя для розвитку приватної ініціативи та конкуренції. Але найголовнішим здобутком цього періоду стало усвідомлення громадянами України свого права на власність, що є вихідною передумовою успішного завершення перехідного періоду до власне ринкового господарювання і створення послідовно ринкової аграрної сфери в національній економіці.

Починаючи з 2000 р. відбувається зміна ситуації, вперше за останнє десятиліття досягнуто реальне зростання основних параметрів економіки: приріст виробництва промислової продукції тільки за один рік склав 12,9%, сільського господарства — 9,2%, внутрішнього валового продукту — 6,0%. Досягнуто позитивних зрушень у бюджетній сфері — розпочався процес активізації інвестиційної діяльності, підвищення монетизації економіки, її експортного потенціалу [2].

Починаючи з 2001 р. в Україні утверджується якісно нова економічна ситуація, яка характеризується динамічним зростанням економіки, що набула стабільного характеру та спадом інфляційних процесів. Зазначені успіхи являються результатом посилення державного регулювання розвитку економіки, реалізації антикризових програм, розрахованих на забезпечення економічного зростання. Прикладом цього є комплекс заходів, реалізованих державою в останні роки по прискореному розвитку базових галузей економіки, в тому числі й сільського господарства, які можуть генерувати мультиплікаційний ефект позитивного впливу на суміжні галузі.

Показовим прикладом цього є реанімація сільського господарства засобами державного впливу, основним напрямом якого є застосування заходів державного регулювання розвитку цієї пріоритетної галузі, яка на 2/3 забезпечує попит населення і надає сировину для інших галузей промисловості. Принциповим питанням політики держави

стало рішуче розмежування питань фінансових відносин на минуле і майбутнє, які гальмували розвиток і які мали стати імпульсом до зростання.

Значно зменшено податковий тиск шляхом введення фіксованого сільськогосподарського податку, при тому, що будь-яка галузь економіки сплачує приблизно 38—40% від суми виручки, а сільське господарство — 7%. Фіксований сільськогосподарський податок складає від 12 до 15—17 грн. річних платежів з гектара земельної площі, що надає можливість значну кількість коштів, які раніше вилучались шляхом оподаткування, залишати у господарствах [3].

Завдяки активній державній політиці ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та створення сприятливого режиму кредитування, на основі бюджетної компенсації кредитного проценту, фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників значно зросла.

Таким чином, шляхом проведення радикальних реформ зі сторони держави, щодо упорядкування процесу економічного відтворення і зростання сільськогосподарського виробництва, виникає необхідність виокремлення в системі стратегічного напрямку фінансової політики щодо ефективного управління грошовими потоками аграрного сектора економіки з визначенням їх функціонального призначення як цілісної системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вирішенні завдань проблеми економічного відтворення аграрного сектора економіки вагомий внесок зробили провідні вчені: І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, О.М. Шпичак, В.Я. Месель-Веселяк, В.М. Трегобчук, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник та інші. Результати їх досліджень розкривали напрями подальшого розвитку аграрної сфери виробництва, забезпечили системний і комплексний підхід до розв'язку даної проблеми. Разом з тим посилюється потреба відпрацювання дієвого фінансово-економічного механізму регулювання процесом розвитку аграрного сектора на засадах економічних законів ринкової економіки.

Такий підхід повинен ґрунтуватись на розробці загального напрямку фінансової політики з орієнтуванням на підвищення економічної ефективності галузі й мати на меті не лише ріст обсягу і ефективність використання грошових потоків у складі фінансових ресурсів, а й використовувати ідеологію менеджменту грошових потоків як дієвого важеля впливу на вирішення практичних завдань. З цією метою слід враховувати:

- умови і заходи, які проводяться відповідно до специфіки кожного конкретного етапу розвитку підприємства;
- досвід і сформовані умови за даною ситуацією, оскільки копіювання чужого досвіду не надасть оптимального результату за конкретним випадком.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у дослідженні процесу формування фінансової політики як системи активізації економічного відтворення аграрного виробництва, що повинно виходити із стратегічного пріоритету соціального та економічного розвитку України, яка направлена на підвищення рівня продовольчої безпеки держави на основі нарощування виробництва продуктів харчування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вирішення життєво важливих завдань продовольчої безпеки України залежить від послідовного здійснення активної аграрної політики, спрямованої на подолання інерційного прояву кризових процесів, забезпечення надійної адаптації підприємств аграрно-промислового комплексу до

умов ринкової кон'юнктури, зміцнення фінансового стану з ефективним експортоспроможним сільським господарством.

У системі стратегічної фінансової політики підприємства провідна роль повинна надаватись грошовим потокам, їх ролі як механізму щодо подальшого втілення і ефективного функціонування конкретних ланок фінансової політики, яка в свою чергу повинна ґрунтуватись на основних її принципах:

- децентралізації грошових потоків, що дозволяє підприємству оперативніше маневрувати і концентрувати кошти за пріоритетними напрямками розвитку виробництва;
- розробка та визначення адаптивних моделей управління довгостроковими, короткостроковими вхідними і вихідними грошовими потоками з орієнтацією їх на максимізацію позитивного сальдо (чистого потоку);
- створення грошових резервів на випадок непередбачуваних ситуацій та диверсифікації на ринку аграрної продукції;
- безумовне виконання фінансових зобов'язань;
- нагромадження фінансових ресурсів та інвестиційно-інноваційного техніко-технологічного розвитку.

Формування грошових потоків за окремими аспектами фінансової діяльності може мати багаторівневий характер. Так, у рамках політики формування фінансових ресурсів підприємства може бути визначена локальна політика з формування власних коштів, і політика залучення коштів.

Кожен із вказаних елементів політики грошових потоків впливає як на процес формування, так і на процес використання фінансових ресурсів підприємства.

Політика вхідних грошових потоків функціонально у кожному секторі має такі цілі:

А. Операційна політика за господарсько-реалізаційними відносинами з контрагентами підприємства забезпечує виконання статутного виду діяльності підприємства. Грошовий потік за операційною діяльністю має найбільшу за обсягами частку надходжень і складається з частин грошового компонента виручки від реалізації продукції, авансування і передоплати від покупців за основною діяльністю аграрного підприємства.

Б. Інвестиційна політика передбачає забезпечення високої ефективності вкладання коштів шляхом вибору найбільш привабливих напрямів та об'єктів інвестування із реалізацією інвестиційних програм, і складається із грошового компонента виручки від реалізації нематеріальних активів та довгострокових фінансових вкладень.

В. Кредитна політика вирішує питання забезпеченості підприємства позиковими коштами, визначає дефіцит власного оборотного капіталу та потребу в залученні додаткового капіталу за видами кредитів (корткостроковий, довгостроковий). На підставі цих даних підприємство вирішує питання про надійне фінансування поточної діяльності та реалізацію інвестиційно-інноваційних проектів. В усіх випадках покриття дефіциту коштів приймається рішення про доцільність залучення позикових коштів, прораховується ефективність різних варіантів залучення. Приймаючи рішення щодо залучення позикових коштів, підприємству доцільно скласти план їхнього повернення, розрахувати процентну ставку платежу за кредит на період позики й визначити суми відсотків за кредитною угодою, а також джерела їх виплати з урахуванням порядку й умов оподаткування.

Г. Фінансова політика складається з надходжень, пов'язаних із здійсненням зовнішнього фінансування, і складається із залученням пайового капіталу через випуск акцій та облігацій, а також надходження коштів від участі в капіталі іншого підприємства у вигляді роялті за використання нематеріальних активів при незначному ризику володіння.

Політика вихідних грошових потоків передбачає вирішення таких завдань:

1. Податкова політика розробляється з метою підвищення ліквідності бухгалтерського балансу і рівня платоспроможності підприємства. Найбільший ефект розробки податкових платежів можна отримати при плануванні нових технологічних схем і створенні нових структур, тобто необхідно розрахувати декілька варіантів податкових планів. При цьому необхідно розглядати реструктуризовану заборгованість до бюджету та позабюджетних фондів.

2. Політика управління витратами реалізується в розрізі планування та бюджетування. З метою ефективного управління витратами варто використати дані фінансово-економічного аналізу, які дають початкове уявлення про рівень витрат підприємства, а також рівень рентабельності. Так як витрати складаються із значної частини виробничих запасів, то необхідно розрахувати їх частку в складі підприємства з ціллю придбання оптимальної кількості запасів, використовуючи розрахунок планової потреби:

$$П = П1 + П2 + З2 - З1 \quad (3),$$

де $П$ — планова потреба в матеріальних ресурсах за звітний період;

$П1$ — потреба в матеріальних ресурсах на виробництво;

$П2$ — потреба в матеріальних ресурсах на ремонт необоротних активів;

$З2$ — потреба в матеріальних ресурсах на створення нормативу запасів на кінець року;

$З1$ — запаси на початок року.

Важливе місце в управлінні витратами виробництва займає визначення методу калькулювання собівартості, яке забезпечує найбільш наочне уявлення про структуру витрат виробництва, а також рівень рентабельності.

3. Політика управління заборгованістю полягає у розмежуванні зовнішньої та внутрішньої заборгованості. Зовнішня заборгованість складається із врахуванням термінів розрахунку за придбані активи (розрахунки з постачальниками), за строками її виникнення на основі чинних договорів постачання. Внутрішня заборгованість — розрахунки з працівниками підприємства у вигляді оплати праці та інших зобов'язань.

4. Дивідендна політика розглядається у розрізі розподілу грошових коштів з метою покриття зобов'язань перед пайовиками (учасниками). При цьому необхідно звернути увагу на виплату дивідендів із забезпеченням захисту інтересів власника, тому що виплата дивідендів скорочує частку прибутку, реінвестованого у розвиток виробництва.

З огляду на розглянутий вище матеріал слід відзначити, що на сучасному етапі діяльності сільськогосподарських підприємств відсутнє планування в надходженні і витрачання коштів. Зазвичай, робота ведеться в "пожежному режимі" за методом "затикання дірок"[4]. Тобто керівництво ухвалює рішення щодо розподілу наявних грошових ресурсів на основі суб'єктивного погляду на пріоритетність платежів. Це часто призводить до явно неефективного розподілу грошових потоків і значних втрат підприємства. І тому найбільш ефективний спосіб управління грошовими потоками у складі фінансових ресурсів підприємства повинен передбачати наступні заходи:

— введення платіжних календарів-планів для щоденного розподілу грошових надходжень і витрат, що надійшли відповідно до визначених пріоритетів;

— планування надходжень коштів і першочергових платежів, що дозволяє більш обґрунтовано розподіляти кошти;

— освоєння комплексного бюджетування на основі складання виробничих програм, планів, ув'язаних з рухом грошових потоків як за підрозділами підприємства, центра-

ми відповідальності, так і в цілому в підприємстві з формуванням та коригуванням рішень.

Таким чином, сільськогосподарському товаровиробнику необхідна ретельно розроблена фінансова політика, конкретизована в окремих діях, яка на основі тісного взаємозв'язку її складових частин має бути направлена на дотримання комплексного підходу при вирішенні задач з управління грошовими потоками, набути характеру контролінга. Вона має замінити традиційні контролю виробничої діяльності по забезпеченню виконання виробничого плану.

Виходячи із стратегії активізації розширеного економічного відтворення аграрного виробництва, фінансова політика повинна ґрунтуватися на виконанні певної функції грошових потоків. Функція — це відповідна служба, яку несуть грошові потоки в системі аграрного економічного відтворення, виходячи із фінансування сільськогосподарських товаровиробників [5]. Функція грошових потоків являє собою систему економічних, організаційних і правових відносин, що впливають на сферу накопичення і споживання товаровиробника.

Особливого значення набувають економічні та організаційні відносини у визначенні функціонального призначення грошових потоків в умовах відтворення та розвитку сільськогосподарського виробництва. Через низькі показники прибутковості та незадовільний фінансовий стан стає можливим явище банкрутства сільськогосподарського товаровиробника. Тому в коло питань з функціонування грошових потоків входить вивчення ознак банкрутства, реакції підприємства на кризовий стан та вибір стратегії запобігання банкрутству.

Раціональний рух грошових потоків, у складі фінансової діяльності господарства, сприяє здійсненню таких основних принципів господарювання, як самоокупність і самофінансування сільськогосподарських товаровиробників. Ці два принципи тісно взаємопов'язані. Самоокупність має на меті те, що кошти вкладені у виробництво повинні окупитися прибутком, відповідним нормативному рівню рентабельності. Самофінансування полягає у забезпеченні потреб господарства у грошових коштах для формування й ефективного використання господарських необоротних і оборотних засобів, розширенню виробництва за рахунок надходжень від реалізації своєї продукції.

Однак це не означає, що в процесі господарської діяльності використовуються лише власні кошти господарства. При самофінансуванні виникає залежність від залучених коштів у вигляді кредитування. Необхідність залучення коштів пов'язана, насамперед, з сезонністю та циклічністю виробництва сільськогосподарських товаровиробників. Тобто процес вкладання коштів у виробництво і отримання сільськогосподарської продукції не співпадає в часі.

Таким чином, основна частина оборотних коштів знаходиться у сфері виробництва, вартості молодняка тварин і дорослого поголів'я на відгодівлі, кормах, насіннєвому й посадковому матеріалі, добривах і виробничих запасах сільськогосподарського призначення та незавершеному виробництві. Інша частина оборотних коштів розміщується у сфері обігу, в готовій продукції, в розрахунках з контрагентами господарства, грошових засобах та цінних паперах.

Зміст функції грошових потоків полягає у вивченні їх шляхів надходження, розміщення та використання. Функціонування кожного грошового потоку передбачає окремий напрям свого руху, а саме, складається з надходжень і виплат коштів. Таким чином, усі надходження утворюють вхідні грошові потоки, а всі виплати — вихідні грошові потоки. Різниця між вхідними і вихідними грошовими потоками буде становити чистий грошовий потік господарства за кожний конкретний момент часу. Звідси, чистий грошо-

вий потік виступає результатом фінансової діяльності то-варовиробника, впливаючи на економічне його відтворення та розвиток.

Ефективність процесу становлення системи економічного відтворення аграрного виробництва ґрунтується на раціональному управлінні грошовими потоками. Однією із основних проблем є проблема підтримання динамічної рівноважної позиції господарств на шкалі "ліквідність-дохідність", що забезпечує їх максимальне економічне зростання.

Сучасні концептуальні методи управління грошовими потоками, почали розвиватися у межах німецької та французької школи менеджменту як методи фінансової рівноваги. Зміст концепції фінансової рівноваги в межах французької та німецької школи управління визначається у збалансованості грошових потоків підприємства за кожний період діяльності що виражений часом [6].

Якщо за період часу підприємство в результаті своєї діяльності генерує визначену кількість грошових потоків, то виконується умова фінансової рівноваги для кожного періоду часу:

$$\sum_{i=1}^n CF_i(t) = 0, \text{ для кожного } t \in [0, T] \quad (1),$$

де n — кількість грошових потоків;
 i — надходження;
 CF — види діяльності;
 t — час періоду.

З урахуванням грошових потоків від усіх видів діяльності підприємства — операційної, інвестиційної, фінансової — умова фінансової рівноваги підприємства може бути виражена наступним чином:

$$\sum_{i=1}^{n1} CF_i^O(t) + \sum_{j=1}^{n2} CF_j^L(t) + \sum_{k=1}^{n3} CF_k^F(t) = 0, n1 + n2 + n3 = n \quad (2),$$

де $CF_i^O, i=1, n1$ — грошові потоки від операційної діяльності;

$CF_j^L, j=1, n2$ — грошові потоки від інвестиційної діяльності;

$CF_k^F, k=1, n3$ — грошові потоки від фінансової діяльності.

Якщо розглядати концепцію рівноваги грошових потоків підприємства як відповідну умову величини вхідних і вихідних потоків за їх сукупністю, то необхідно виділяти додатні (вхідні) і від'ємні (вихідні) потоки що розподілені на відповідні періоду часу:

$$\sum_{i=1}^{n1} CF_i^+(t) = \sum_{j=1}^{n2} CF_j^-(t), n1 + n2 = n \quad (3),$$

де $CF_i^+(t), i=1, n1$ — вхідні грошові потоки за період часу;

$CF_j^-(t), j=1, n2$ — вихідні грошові потоки за період часу.

Поняття фінансової рівноваги відсутнє в межах американської школи управління, однак зміст концепції використовується в контексті управління грошовими потоками і визначається як синхронізація грошових потоків.

Синхронізація грошових потоків ґрунтується на коваріації додатних та від'ємних грошових потоків. Результати синхронізації грошових потоків у часі оцінюються за допомогою коефіцієнта кореляції r , значення якого в процесі оптимізації грошових потоків повинне наближатися до рівня 1,0. Коефіцієнт кореляції додатного та від'ємного грошових потоків розраховується за формулою:

$$r = \sum_{i=1}^n (p_i \times \left(\frac{CF_i^+ - CF^+}{\sigma_{CF^+}} \right) \times \left(\frac{CF_i^- - CF^-}{\sigma_{CF^-}} \right)) \quad (4),$$

де CF^+ — додатній грошовий потік;

CF^- — від'ємний грошовий потік;

σ_{CF^+} — середньоквадратичні відхилення додатних грошових потоків;

σ_{CF^-} — середньоквадратичні відхилення від'ємних грошових потоків;

p_i — прогнозовані значення ймовірностей відхилень величини грошових потоків від їхнього середнього значення в плановому періоді.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Діяльність будь-якого підприємства пов'язана з різними формами платежів, розрахунків, реєстрацією витрат за фінансово-господарськими операціями і результатами у грошовій формі, тобто з функціонуванням грошових потоків за всіма видами діяльності. Від раціонального і ефективного формування в керуванні грошовими потоками залежать результати діяльності підприємства, стабільності його фінансового стану. Грошові потоки підприємства у всіх формах і видах, а відповідно і сукупний грошовий потік, є найважливішим самостійним об'єктом дослідження.

Рух грошових потоків за їх сутністю, формою та функцією, створює безупинний і безперервний процес функціонування будь-якого підприємства. Так як грошові потоки базуються на визначенні ролі грошей з їх функціями та грошових відносин, то очевидно передумовою є їх керований напрям щодо управління грошовими потоками господарства.

Управлінню грошовими потоками приділяється велика увага і цілеспрямованість, виходячи із поставленої цілі, задач та стратегічного розвитку господарюючого суб'єкта у розрізі видів його діяльності.

Керованість грошових потоків повинні забезпечувати інформаційні системи господарства, які направлені на розмежування вхідних і вихідних грошових потоків та забезпечення їх синхронізації за класифікаційними ознаками.

Література:

1. Стельмашук А.М., Стратегічний пріоритет розвитку аграрного сектора економіки // Агроінком. — 2004. — № 7—8. С. 23—27.
2. Амбросов В.Я., Марени Т.Г. Формування конкурентоспроможності реформованих господарств // Економіка АПК. — 1999. — № 4. — С. 11—16.
3. Дем'яненко І.В. Фінансова стабілізація підприємств і механізми її забезпечення: наукове видання. — К.: Інститут аграрної економіки, 2001. — 72 с.
4. Дем'яненко М.Я. Проблеми фінансових відносин при реформуванні аграрного сектора економіки // Соціально-економічна модель постреформованого розвитку аграрного виробництва в Україні: матеріали Других Всеукраїнських зборів (конгресу) економістів-аграрників, Київ, 24—25 січня 2000 р. — К., 2000. — С. 270—274.
5. Коврига В.В. Диспаритет цін та платоспроможності сільськогосподарських підприємств // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник. — К., 2000. — Випуск 4. — Розділ 8., гл.8.3 — С. 254—260.
6. Ласій В.Г. Фактор часу в формулі теперішньої вартості грошових потоків // Актуальні проблеми економіки: фінанси та кредит, податки. — 2002. — № 4. — С. 32—34. *Стаття надійшла до редакції 15.09.2009 р.*